

*Cordylus
cataphractus.*

De verzorging en kweek van enkele hagedissen van het geslacht *Cordylus* (1)

P. Nuijten
Zuidwestsingel 234
4611 KH
Bergen op Zoom

Illustraties van
de auteur, tenzij
anders vermeld.

INLEIDING

Tot 1980 werden gordelstaarthagedissen massaal geïmporteerd. Sindsdien verbiedt Zuid-Afrika alle export van deze dieren. Toch worden er nog wel eens gordelstaarthagedissen in de handel aangeboden. Meestal zijn dit nakweekdieren of wildvang van de gewone gordelstaarthagedis (*Cordylus cordylus*) die niet in Zuid-Afrika voorkomt. Ik vind het juist dat gordelstaarthagedissen niet meer uitgevoerd mogen worden, daar de meeste soorten een zeer klein verspreidingsgebied hebben. Veel soorten, o.a. de reuzengordelstaart

(*Cordylus giganteus*) (PETERSEN, 1985), worden bedreigd door de vernietiging van hun biotoop en het gebruik van insecticiden.

Daarom vind ik het belangrijk dat wij er als terrariumhouders alles aan doen om te proberen deze dieren te kweken in gevangenschap. Gordelstaarthagedissen zijn bovendien geschikte terrariumdieren. Ze kunnen vrij oud worden (soms ouder dan 15 jaar), de volwassen dieren zijn vrij ongevoelig voor ziekten en alle soorten zijn eierlevendbarend. Omdat ik alleen ervaring heb met *C. jonesi*, *C. c. tropidosternum*, *C. cata-*

phractus, *C. warreni depressus* en *C. giganteus* beschrijf ik in dit artikel alleen deze vijf soorten.

CORDYLUS CATAPHRACTUS

VERSPREIDING

Het verspreidingsgebied van de pantsergordelstaart is vrij klein. Hij komt alleen voor in het westen van de Kaapprovincie in Zuid-Afrika.

BESCHRIJVING

De pantsergordelstaart behoort met een lengte van 21 cm tot de middelgrote gordelstaartsoorten. Het is een sterk gepantserd dier met een opvallend zware kop en een afgeplat lichaam. Deze soort lijkt veel op de reuzengordelstaart (*C. giganteus*). Kop, romp, staart en poten zijn bedekt met doornige uitsteeksels. De vorm van de kop is driehoekig. De kleur is geelbruin. Rond de neusgaten zitten donkere vlekken, die zich voortzetten op de keel en de lichter gekleurde buikzijde.

GESLACHTSONDERSCHIED

Aan de onderzijde van de achterpoten zitten vier tot acht femoraalporiën. Deze zijn bij de vrouwtjes meestal veel kleiner dan bij de mannetjes.

BIOTOOP EN LEVENSWIJZE

Deze hagedis is vrij langzaam, waarschijnlijk als gevolg van zijn zware bouw. Hij leeft in schaduwrijke, schaars beboste hellingen. Bij onraad vluchten ze in een rotsspleet of in de termietenheuvel die ze bewonen. Het is een dier dat in groepen leeft en men kan er veel op een kleine oppervlakte aantreffen.

Als ze bij gevaar geen schuilplaats kunnen bereiken rollen ze zich op. Ze nemen de staart tussen hun voorpoten en beschermen op deze wijze hun buikzijde. *C. cataphractus* is de enige gordelstaart die dit gedrag vertoont. Het voedsel in de natuur bestaat uit termieten, kevers, duizendpoten en sprinkhanen.

Cordylus warreni depressus.

VERZORGING IN HET TERRARIUM

C. cataphractus behoort tot de eenvoudig te verzorgen soorten. In gevangenschap kunnen ze zeer oud worden. Ik bezit drie van deze dieren, waarvan er een al twaalf jaar in gevangenschap leeft. De dieren zijn bij mij gehuisvest in het al eerder genoemde woestijnterrarium van 240x40x40 cm (lxbxh). De bodembedekking bestaat uit fijn zand. Het terrarium is ingericht met veel flagstones, waartussen veel schuilplaatsen zitten. Ook is er een drinkbakje. Twee TL-buizen verlichten het terrarium. Voor de verwarming zorgen twee spots van 75 W. Overdag is de temperatuur $\pm 30^\circ\text{C}$. Het lijkt mij belangrijk dat de temperatuur 's nachts flink daalt. Deze varieert dan van 10 tot 18°C .

's Winters krijgen ze een rustperiode van ongeveer vier weken, bij een temperatuur die schommelt tussen 10 en 18°C .

Als voedsel krijgen ze reuzenmeelwormen, krekels, halfwas treksprinkhanen en soms vlees of nestmuisjes. Net zoals bij de andere gordelstaartsoorten is het belangrijk om kalk en vitamines bij het voedsel te geven.

VOORTPLANTING

De drie exemplaren die ik bezit zijn alle mannetjes. Ik zoek al jaren vrouwtjes van deze soort, echter zonder resultaat. Ik vermoed dat er in Nederland vrijwel geen *C. cataphractus* meer gehouden wordt. Er zijn mij ook geen kweekresultaten uit Nederland bekend. In Duitsland wordt er wel met deze soort gekweekt. Meestal wordt er maar één jong geboren, dat een lengte heeft van ongeveer 6 cm. De draagtijd is ongeveer vier maanden. SCHÖNFELD (1973) maakte echter een geboorte van twee jongen mee. Ik hoop in de toekomst aan enkele vrouwtjes te kunnen komen en misschien ook met deze soort te kunnen kweken.

CORDYLUS WARRENI DEPRESSUS

VERSPREIDING

De negen ondersoorten van *C. warreni* komen voor in kleine gebieden in Transvaal, Zululand, Mozambique en het zuiden van Zimbabwe. *C. warreni depressus* komt alleen voor op de Zoutpansbergen in het noorden van Transvaal.

BESCHRIJVING

C. warreni depressus kan 30 cm lang worden. Hij behoort tot de grotere gordelstaartsoorten, alleen *C. giganteus* wordt groter. Het lichaam is afgeplat, de kop is driehoekig en naar achter toe verbreed. Achter op de kop en op de staart zitten veel gedoornde schubben. De kleur van de bovenzijde varieert van donkerbruin tot zwart met gele vlekken. De jonge dieren zijn vaak zeer fel gekleurd.

GESLACHTSONDERSCHIED

Zie *C. cataphractus*.

BIOTOOP EN LEVENSWIJZE

C. warreni depressus is een echte berghagedis en komt alleen voor op een hoogte tussen 1500 m en 2000 m in de Zoutpansbergen in Transvaal. Hij leeft daar in rotsspleten, is zeer schuw en trekt zich bij het geringste gevaar in zijn schuilplaats terug. Ze voeden zich met diverse soorten insecten.

VERZORGING IN HET TERRARIUM

Tot 1980 werd deze soort massaal ingevoerd in Nederland. *C. warreni depressus* is makkelijk te houden en werd veel verzorgd als terrariumdier. Ik bezit vijf exemplaren, twee mannetjes en drie vrouwtjes. Al deze dieren zijn al vrij oud en leven al minstens acht jaar in gevangenschap. Een van deze dieren is een nakweekexemplaar, de andere vier zijn wildvangdieren. Een paartje

Cordylus warreni depressus.

zit in een woestijnterrarium van 120x80x60 cm (lxbxh) samen met paartje *C. giganteus*. In de zomermaanden verblijven de dieren in een buitenterrarium. De andere drie dieren zitten in het al eerder vermelde woestijnterrarium met drie *C. cataphractus* en twee *C. c. tropidosternum*. De dieren zijn onderling zeer onverdraagzaam en agressief. Zowel de mannetjes als de vrouwtjes jagen vaak achter elkaar aan, waarbij soms flink gebeten wordt. Tegenover andere gordelstaartsoorten zijn ze niet agressief.

Het zijn makkelijke eters. Zowel insecten als vlees en nestmuizen worden graag genomen. Vlak voordat de dieren vervellen zitten ze graag in de waterbak zodat hun huid vocht opneemt. De verzorging komt verder overeen met die van *C. cataphractus*.

VOORTPLANTING

Vroeger werd er met *C. warreni depressus* weinig gekweekt. De laatste jaren wordt er zowel in Duitsland als in Nederland redelijk met deze soort ge-

kweekt. In ons land boeken vooral de dierentuinen van Rotterdam en Rhenen goede resultaten. Om de dieren tot voortplanting te brengen moet men ze volgens mij een korte winterrust van ongeveer vier weken geven. Dit bij een temperatuur tussen 10 en 15 °C.

Ondanks het feit dat ik in de winter van 1987-1988 geen winterrust aan de dieren heb gegeven, wierp in januari 1988 een vrouwtje vier jongen en een ander vrouwtje drie. De jongen hadden een lengte van ongeveer 9 cm. Alle jonge gordelstaarten werden in een terrarium van 50x40x40 cm (lxbxh) gedaan. overdag was de temperatuur 30 °C, 's nachts schommelde de temperatuur tussen 10 en 18 °C. De jongen waren levendig en groeiden goed. Als voedsel kregen ze krekels en jonge treksprinkhanen. Ook kregen ze extra kalk, vitamine D3 en vitamine B-complex. Onderling waren ze zeer onverdraagzaam. Vier maanden na de geboorte overleden er vijf jongen vermoedelijk aan coccidiose. De overige twee werden met ESB-3 behandeld. Juli 1988 overleed er nog een jong dier.

Cordylus giganteus.

Het overgebleven jong is nu (augustus 1988) 18 cm lang en doet het zeer goed. Als ik weer jongen krijg van *C. warreni depressus* dan zal ik deze individueel huisvesten. Dit om agressie te voorkomen en om een beter zicht op de voedselopname te hebben.

CORDYLUS GIGANTEUS

VERSPREIDING

Deze soort heeft een klein verspreidingsgebied en komt voor in het westen van Natal, het oosten van Oranjevrijstaat en het zuiden van Transvaal. De reuzengordelstaart is zeer zeldzaam aan het worden en komt alleen nog maar in kleine populaties voor.

BESCHRIJVING

C. giganteus kan 38 cm lang worden en is de grootste gordelstaartsoort. De kop is driehoekig, afgeplat en met een puntige snuit. Op het lichaam zitten veel doornige schubben. Vooral aan de achterkant van de kop, op de flanken en op de staart. De poten zijn betrekkelijk

zwak. De kleur van de rug is geelbruin of donkerbruin. De zijkant en de buik zijn strogeel. Pasgeboren jongen zijn erg fel gekleurd. Jonge dieren hebben een zwarte kop, de flanken en poten zijn geel met zwarte strepen en de rug en staart zijn rood met zwarte strepen.

GESLACHTSONDERSCHIED

Zie *C. cataphractus*.

BIOTOOP EN LEVENSWIJZE

Deze soort is een bewoner van grasvlakten. Dit in tegenstelling tot de andere gordelstaartsoorten, die in rotsachtige gebieden voorkomen. In de zomer (van oktober tot mei) schommelt de temperatuur in hun verspreidingsgebied overdag rond 28 °C en 's nachts rond 15 °C. In de winter (mei tot augustus) is de temperatuur overdag ongeveer 17 °C en 's nachts rond 0 °C. De dieren leven in zelfgegraven holen of holen van mangoesten of andere gravenende zoogdieren. De holen kunnen tot 45 cm onder de aarde zitten en wel drie meter lang zijn. In het midden is

het hol wat ruimer zodat de dieren daar kunnen draaien. Elk hol wordt maar door één reuzengordelstaart bewoond. In de wintermaanden zitten er soms wel amfibieën zoals kikkers van de geslachten *Cacosternum* en *Kassina* samen met *C. giganteus* in het hol. Het is niet bekend of de reuzengordelstaart een echte winterrust houdt. In Zuid-Afrika wordt deze hagedis ook wel 'sonkijker' genoemd omdat hij vaak hoog op de voorpoten met zijn kop omhoog zit te zonnen. In de natuur eten de dieren insecten. Het is niet bekend of de dieren in de natuur ook grotere prooien zoals hagedissen, muizen of jonge vogeltjes eten. In de herfst werpt het vrouwtje een of twee jongen die samen met haar in hetzelfde hol overwinteren. Over de paring van *C. giganteus* is niets bekend.

VERZORGING IN HET TERRARIUM

Ik bezit vier reuzengordelstaarten, drie mannetjes en een vrouwtje. De dieren zijn gehuisvest in terraria met de afmetingen van 128x80x60 cm (lxbxh). Een terrarium wordt bewoond door een paartje, het andere terrarium door twee mannetjes. De bodembedekking is fijn zand, er liggen enkele grote stukken kurkschors en er is een drinkschaal in de terraria. De dieren gaan geregeld in de drinkschaal liggen. Van half mei tot eind september zitten de reuzengordelstaarten in een buitenterrarium dat geheel met glas is afgedekt. Dit verblijf heeft als afmetingen 200x180x100 cm (lxbxh). Dit terrarium delen de dieren met twee reuzenschildhagedissen (*Gerrhosaurus validus*), twee Soedanschildhagedissen (*Gerrhosaurus major*), twee *Cordylus warreni depressus* en drie Afrikaanse doornstaartagamen (*Uromastix acanthinurus*). De bo-

dembedekking van dit buitenterrarium is zand en er groeien enkele kruidachtige planten in. Er liggen enkele houtstronken in het terrarium en er is een rotswand, opgebouwd uit flagstones. Er is een drinkschaal met een diepte van slechts 3 cm, zodat de dieren niet kunnen verdrinken. Gordelstaarten kunnen namelijk niet zwemmen. Bij warm weer kunnen de glasplaten verwijderd worden zodat de dieren ongefiltterd zonlicht krijgen. Bij koud weer zorgen drie infraroodlampen van 250 W voor een gemiddelde temperatuur van 30 °C. Dat de dieren zich in dit terrarium prettig voelen blijkt volgens mij uit het feit dat ze in de zomer twee keer zoveel eten als in de winter. Als voedsel geef ik de dieren reuzenmeelwormen, treksprinkhanen, nestmuizen en aan stukken gesneden eendagskuikens. Al het voedsel wordt bestrooid met een vitaminen- en mineralenmengsel en een keer in de week voeg ik vitamine D3 en vitamine B-complex aan het drinkwater toe en elke dag calciumlactaat. 's Winters krijgen de dieren een winterrust van vier weken bij een temperatuur die schommelt tussen 10 en 18 °C.

VOORTPLANTING

In mijn terraria heb ik nog nooit toenaaderingspogingen van de mannetjes ten opzichte van het vrouwtje gezien. Hoewel *C. giganteus* een van de meest gehouden gordelstaartsoorten is zijn er toch bijna geen kweekresultaten van bekend. In Nederland is er nog nooit met deze soort gekweekt. In Duitsland wel: SEIDEL (1979) beschrijft dat een wijfje van *C. giganteus* nadat ze al twee jaar onder terrariumomstandigheden geleefd had twee jongen wierp. Ook in de Gruga-Hallen in Essen is de kweek gelukt (KRABBE-PAULDURO, 1987b).

Cordylus giganteus.

Lacerta lepida in zijn biotoop. Foto: P.M. Mudde.